

A paraszti származás mint a megbélyegzés forrása az 1945 utáni lengyel urbanizáció során

Jarosz, Dariusz: 'Peasantness' As An Element Of Stigma Within The Polish Urban Expanse Post-1945 = Acta Poloniae Historica, 2010, 67-88. p.

Lengyelországnak az 1950-es évek elején élelmiszerellátási nehézségei támadtak. Ennek okát talán az egyik varsói cég alelnökének megjegyzésével világíthatjuk meg a leginkább: „Senki sincs, aki a disznókat etesse, mert a kanászok mind a Politechnikumba járnak.” Az évtized során egyre fokozódó nehézségek miatt az országot vezető párt több tisztségviselője arra az álláspontra helyezkedett, hogy a parasztságnak meg kellene tiltani, hogy otthonait elhagyva a városokba költözzön és ott gyári munkásként kezdjen új életet.

Szociológusok tanulmányaiból kiderül, hogy a városi és vidéki származású dolgozók között komoly feszültségek keletkeztek, mivel a „városiak” (értsd: a már eleve városban születettek, szemben a vidékről beköltözőkkel) között általánosan bevett nézet szerint a „vidékiek” nem vették komolyan a munkát, hiszen nekik nem kellett a magas élelmiszer árak (itt leginkább a tökehús árára kell gondolnunk) miatt szenvedniük, és különben is csak „elorozzák” a városiak elől a munkát. A probléma természetesen a két társadalmi réteg szokásai, életfelfogása, öltözködése, és általános viselkedése közötti különbségekből is fakadt. A városiak szerint a vidékiek csökönyösek, önfejük, korlátoltak, forrófejűek, titkolózók, gyanakvók, lusták, lekezelőek, tunyák, és vulgárisak voltak. Nem véletlen, hogy a lengyel nyelv az imént felsorolt jelzőkön kívül még számos negatív képzetet társít a vidéki ember viselkedéséhez, megjelenéséhez, magához a „vidékiség” fogalmköréhez. Ez a jelenség, mármint a vidékről származó emberekkel szembeni lenézés, és másodrangúként kezelésük tulajdonképpen Lengyelország egész kommunista történetére igaz, nem csak az 50-es évekre. Jelen cikk pedig éppen ennek a jelenségnek a magyarozatára tesz kísérletet.

A kutatás elsősorban a munkásosztályra koncentrált, arra a környezet-re, amelybe a vidékről származók több-kevesebb sikerrel beilleszkedni próbáltak. A tanulmány elsősorban az 1940-es, 50-es, és 60-as évek történéseit és társadalmi folyamatait veszi górcső alá, és ahol ez lehetséges konkrét utalásokat tesz az adott periódusra. Véleményünk szerint ez volt a vidékiek megbélyegzésének legerőteljesebb időszaka. Érdeemes megemlíteni, hogy 1946-1985 között, hat millió ember vándorolt vidékről a városokba, ami a városok népességének 40%-os növekedését jelentette. Tanulmányok kimutatják, hogy az 1970-es években a közigazgatást és a gazdasági szektort vezető réteg több, mint 30%-a vidéki családokból származott. Az ér-

telmiség 33, a közép és felső vezetés 40, a szakmunkásság 50, a betanított munkásság 61, a mezőgazdasági, és erdőgazdálkodási munkásság 85, és a parasztság 94 százaléka volt vidéki. Szinte túlzás nélkül állíthatjuk tehát, hogy a vidék egyszerűen „meghódította” a várost, és ez komoly társadalmi változásokat eredményezett a lengyel életben. Hogy mást ne említsünk, az addig ideológiailag és kulturálisan viszonylag egységes városi lakosság és az újjonon betelepülők között minden szempontból komoly társadalmi szakadék keletkezett. Ahhoz, hogy ezeket a változásokat jobban megérthessük két kérdést feltétlenül meg kell válaszolnunk:

- Milyen megjelenési formái voltak a vidéki származású lakosság és a városi felmenőkkel rendelkező polgárok között lévő társadalmi különbségeknek, és hogyan vezettek ezek a vidékiek megbélyegzéséhez?
- Milyen mértékben változott meg a városok kulturális, társadalmi, vagy politikai lát képe a bevándorlók miatt?

A Lengyel Népköztársaság mindennapi életével foglalkozó kutatások elégtelensége miatt a kérdésekre egyelőre természetesen csak részlegesen igaz válaszokat adhatunk. A tényleges társadalmi különbségekről csak keveset árul el pl. az, hogy tudjuk a „vidékiek” öltözködése eltért a „városiakétól”. Többet tudhatunk meg, ha a nyelvészek által írt tanulmányokra támaszkodunk. A különböző szociolingvisztikai kutatások eredményeiről általánosságban elmondható, hogy a „vidékiek” hatása elsősorban a nyelvi, nyelvtani egyszerűsödés (ami persze a gondolkodás leegyszerűsödését is maga után vonja) irányába hatott, ugyanakkor a vidéki élet valóságát leíró szavak hétköznapi nyelvbe kerülésével erőteljes szókincs bővülést eredményezett.

Ha „vidékiek” és „városiak” életstílusának különbségeit kívánjuk vizsgálni, elengedhetetlen, hogy szót ejtsünk azokról a lakásokról ahol, és amilyenekben éltek. Vitathatatlan tény, hogy a háború utáni időszak vidéki migránsai elsősorban egy tömbben települtek be a városok újonnan épülő lakótelepeire. Az 1946 és 1950 közötti időben a városok lakossága 1.5 millió fővel gyarapodott. 1951 és '55 között 694 000 lakás épült. Vajon ez a szám egyben a lakhatási feltételek javulását is jelezheti? Erre a kérdésre nehéz válaszolni. A városi lakosság számának ugrásszerű növekedése egyfelől a már létező lakásállomány túlszűfoaltságát növelte, másfelől viszont a már egyébként is stratégiai prioritásként kezelt nehézipar számára újabb lökést adott. 1953-tól nagyszabású lakásépítési hullám indult el, melynek eredményeképpen '55-re 403 000-el több lakás állt rendelkezésre, mint korábban. A lakások kiutalásánál természetesen az adminisztrációban, és a vezetésben dolgozók részesültek előnyben a kétkezi munkásokkal szemben. Ennek az lett az eredménye, hogy a leginkább vidékről beözönlő munkaerőnek évekig túlszűfoolt munkásszálláson kellett hétköznapijait leélnie.

Később pedig, ahogyan azt több kutatás is kimutatja, a vidéki származásúak a városok legszegényebb, és legrosszabb állapotban lévő negyedeiben jutottak lakáshoz. Az adott lakónegyedekben pedig általában egy területről, vagy egymással szomszédos területekről érkező vidékiek telepedtek le. Később az iparosodás megerősödésével a helyzet javult ugyan, de ez a javulás vált aztán a „városiak” és „vidékiek” között meglévő feszültségek egyik forrásává. A már eredetileg is városban élőknek ugyanis szinte esélyük sem volt, hogy szűk, rossz állapotban lévő lakásaik helyett tágasabb otthonokba költözzenek, míg a vidékről frissen betelepülők vadonat új, modern lakóépületekben „pöffeszkedhettek”. A vidékről érkezők viszont sokszor csak kínlódtak az új lakásokban, mivel régi otthonukat igen, de megrögzött régi szokásaikat nem hagyták maguk mögött. Gyakran panaszkodtak a kisméretű konyha (a vidéki élet központi tere), vagy a ház mögött lévő veteményeskertek hiánya miatt. Bútoraik általában véve túlságosan robosztusak voltak a tömbházi lakások térkínálatához véve, stb. Tanulmányokból az is kimutatható, hogy a vidéki származásúak az általunk vizsgált periódus egésze alatt, de még később is, egészen a '80-as évek derekáig, csökkenő arányban ugyan, de mégis számszerűleg kimutathatóan szívesebben házasodtak egymás között, mint a már eleve városi lakossággal. Ezt mutatja többek között, hogy a vidéki szokásoknak megfelelően az ilyen családokban átlagban több gyermek született, mint az eredetileg is városi lakosság körében.

A mindennapi életvezetés, és a szokások különbözősége mellett, a „vidékiek” és „városiak” között maga a munkahely, a gyár, vagy üzem is feszültségek forrásává lett. Jól kimutatható például, hogy a negyvenes évek végi munkássztrájkok során a vidéki származású munkásság sokkal kisebb arányban vett részt a megmozdulásokban, mint a városi származásúak. Ennek oka, hogy a vidéki ember eleve nagyobb tisztelettel tekintett a hatóságokra, mint a városi. Ebből a tényből magyarázható az is, hogy a Lengyel Munkáspárt tagjai nagyobb arányban kerültek ki a vidékről elszármazottak köréből. Persze azt is el kell mondanunk, hogy ez a kezdeti konformizmus a későbbiekben, és főként 1956 után szinte teljesen az ellentétébe csapott át. Míg a háborút közvetlenül követő években a Lengyel Munkáspárt (köszönhetően tagjai többségének családi háttere, alauliskolázottsága, konformizmusra hajló attitűdje miatt) kérdések nélkül kiszolgált a kommunista diktatúrát építő vezető elit érdekeit, addig a '70-es évekre éppen-e diktatúra kerékkötőjévé vált. A politikai elemet félretéve, és visszatérve a „vidékiek”, és „városiak” között jelentkező munkahelyi feszültségek forrásainak felkutatásához, rámutathatunk, hogy e feszültségek egyik forrása éppen a származás, és a letelepedés jellege volt. Ahogyan azt már említettük, a vidékről bevándorlók általában azonos területeket népesítettek be a városokban, és az

adott szomszédságok általában ugyanazokban a gyárakban találtak munkahelyre. Ebből következik, hogy a munkahelyeken is szorosan összetartottak és mindenben segítették egymást. Ez a viselkedés pedig természetesen szálla volt a „városiak” szemében, akik emiatt nem egyszer kerültek hátrányos helyzetbe a „vidékiekkel” szemben. A paraszti gyökerek természetesen az élet sok más területére is nagy befolyást gyakoroltak. Hatással voltak az ünneplési, a pihenési, a vallási stb. szokásokra, csakúgy, mint némely patológus viselkedési forma megjelenésére, mint pl. az alkoholizmusra is.

Az eddig felsorolt, vidékiek által gyakorolt szokások voltak megőrzésük forrásai, amely megőrzést ezek az emberek lelkiileg természetesen igen nehezen voltak képesek feldolgozni. Válaszként egyik reakciójuk az volt, hogy megpróbálták származásukat eltitkolni. Mivel a megőrzésképesség egyik alapvető forrása az általuk használt nyelv volt, sokan közülük átesve a ló túlsó oldalára túlságosan is létszerűtlen az irodalmi nyelvet, és a szakzsargont mímelő fordulatokkal kezdett el beszélni. Mások viszont megpróbálták előnyt kovácsolni a megőrzésképességből és származásukat nyíltan felvállalva, a körülöttük élő hasonló származású társaik segítségére támaszkodva megpróbálták saját kulturális és vallási szokásaikat piederstára emelni. Nem véletlen, hogy több elsőgenerációs lengyel értelmiségi kör tagjai azonos paraszti gyökerekkel rendelkeztek.

A megőrzés az évek előrehaladtával természetesen egyre csökkent, köszönhetően a szokás és életvitelbeli, valamint kulturális különbségek közötti rés összeszűkülésének.

Juhász G. Ákos

A CDU/CSU német- és keletpolitikája az Erhard-kormány idején

*Matějů, Petra: Německá a východní politika CDU/CSU za Erhardovy vlády.
= Český časopis historický. 109. vol. 2011. 3. no. 488-517. p.*

A 20. század 60-as éveiben jelentős változások történtek Németország kül- és belpolitikájában. Az NDK-ban a berlini fal felépítése után konszolidálódott a társadalmi és gazdasági helyzet. 1961-ben a CDU/CSU abszolút többséggel jutott be a szövetségi parlamentbe. 1963 októberében Ludwig Erhard váltotta Adenauert a kancellári poszton. Míg az SPD és az FDP politikusai igyekeztek megoldást találni a Nyugat és a Kelet közötti feszültség feloldására, addig a CDU/SDU stratégiája mit sem változott.

A tanulmány nem csak a megtörtént eseményeket veszi figyelembe, hanem azt is, amit a politikusok gondoltak, terveztek és javasoltak és meg-